

Последње претпразничне дане претходне године српску политичку сцену није толико обележила председничка, већ једна друга медијска кампања која својим значајем и могућим поседицама може да има много дубље и далекосежније последице по будућност овог простора, а која представља индикатор много важнијих, стратешко-интересних подела међу овдашњим владајућим и опозиционим снагама. Реч је, наравно, о закључивању стратешког енергетског споразума Србије са Руском Федерацијом, односно о продаји НИС-а руском енергетском гиганту Гаспрому и најављеној изградњи гасовода «Јужни ток» кроз Србију који је од виталног значаја за енергетску стабилност целог региона.

Да у владајућој коалицији спрам овог питања постоје значајне пукотине које стидљиво откривају њено раслојавање на два тора видљиво је било још пре него што је афера «Јужни ток» забрујала српским медијским небом и засенила све друге догађаје на самом крају 2007. године. Још од леташњег састанка премијера Коштунице са Гаспромивим «газдом» Алексејем Милером па све до руске дипломатске понуде од 11. децембра и формирања Радне групе за сарадњу Србије и Русије у области нафтне и гасне привреде на седници владе 13. децембра, и из дела саме владе и из медија блиских појединим владајућим странкама почели су да пристижу дисонантни тонови. Док је Коштуница својим председавањем овом радном групом недвосмислено обзанио своје «проруско» опредељење спрам енергетске стратегије Србије а министар енергетике Поповић оценио понуду као више него добру, Динкић није губио часа да одмах истакне како НИС вреди око 2 милијарде евра те да га треба изузети из међудржавног споразума. Председник Србије Тадић и вицепремијер Ђелић су позитивно, али приметно уздржано оценили руску понуду, док су у јавности колале гласине да се ДС и ДСС разликују само око тога да ли Русима треба препустити већинско власништво над НИС-ом или им дати мањи власнички удео у националној нафтној компанији чији је приход у 2007. године износио 262 милијарде динара. А онда је, уочи седнице владе о усвајању Платформе за преговоре са Русијом, отпочела медијска кампања.

Динкићеве изјаве како је руска понуда «понижавајућа» јер нуди за већински удео у НИСУ 400 милиона евра, пропраћена је бројним натписима и изјавама у домаћим медијима који су стварали атмосферу како се НИС, ето,» продаје у бесцење», како Србија, зарад руске политичке подршке у косовској кризи, на тај начин «губи своју

енергетску независност», како Гаспром ствара своју «државу» на Балкану и «претвара Србију у своју енергетску колонију». Симптоматично је да су за оваква виђења руске међудржавне понуде своја врата широм отворили не само медији за које је то било предвидиво очекивати, већ и они блиски влади, поготово странци која чини највећи део владајуће коалиције.

Пригушене су биле изјаве које су указивале да почетни руски предлог не садржи никакве цифре и да се ради о дугорочно изузетно исплативом подухвату који изискује инвестиције које износе више милијарди евра и који ће, ако главни гасовод буде прошао кроз Србију, не само деценијама обезбедити домаћу енергетску стабилност, већ и високе приходе од такси на промет гаса до ЕУ на годишњем нивоу. Не заборавимо да се висина, по Динкићу, наводне «понижавајуће понуде» за 51 посто власништва над НИС-ом заправо потпуно подудара са оном коју је пре годину и по дана влади предочио приватизациони саветник за НИС из «Мерил Линча» и «Рајфајзен инвестмента» да би продајом већинског власништва држава могла да заради око 587 милиона долара (или 400 милиона евра). Проста рачуница да, ако НИС реално вреди око две милијарде долара, а Руси дају 400 милиона евра у готовини и још толико улажу његову модернизацију, дакле укупно преко милијарде долара, (не рачунајући значајне инвестиције за изградњу складишта у Банатском двору и астрономска улагања у сам гасовод), потпуно противуречи Динкићевим изјавама о «продавању у бесцење» јер проста је математика да је то управо половина износа «реалне вредности» НИС-а како је представља Динкић. Поставља се питање: ако садашњим противницима овакве приватизационе понуде пре годину и по дана није било мало да добију 400 милиона евра (587 милиона долара) за њега, како то сада јесте? И да ли је прави проблем у висини понуде или у томе од кога та понуда долази, односно да ли је овакво генерисање афере заправо само лобирање зарад фаворизовања других тендерских купаца или се ради о другим и дубљим, политичким и стратешким играма?

Било како било, на седници владе одржаној у суботу 29. децембра, и поред противљења министара из редова Г17+ и њиховог демонстративног напуштања седнице, усвојена је Платформа за преговоре о енергетској сарадњи са Русијом који ће се, по свему судећи, одиграти у Бугарској у директним разговорима државног врха са председником Владимиром Путином, свега пар дана пре одржавања првог круга овдашњих председничких избора.

Шта је «Јужни ток»?

Изградња гасовода «Јужни ток» представља један од највећих енергетских подухвата

на старом континенту. «Меморандум разумевања» у коме се први пут спомиње његова изградња потписан је 23. јуна 2007. године у Риму између представника ЕНИ-ја Паола Скаронија и подпредседника Гаспрома Александра Медведева, уз присуство ресорних министара Италије и Русије, Пјерлуиђија Берсанија и Виктора Кристенка. Крајем новембра 2007. године, ЕНИ и Гаспром су у Москви потписали договор о формирању специјалног тела, односно комисије за израду студије изводљивости пројекта изградње гасовода «Јужни ток» од црноморске обале до Италије, односно ЕУ. На изради студије изводљивости упуслено је одељење ЕНИ-ја, Сапием, која предвиђа изградњу гасовода који би био способан да преноси око 30 милијарди кубних метара гаса годишње трасом дугом 900 километара на потезу од црноморске руске станице за гасну компресију Береговаја до бугарског града Варне, да би се одатле гасовод рачвао у два смера – један би ишао на југозапад кроз Грчку, па преко Јонског мора за јужну Италију, а други би ишао на северозапад кроз Балканско полуострво. Иако су у првим изјавама у игри биле трасе кроз Румунију, Мађарску и Словенију до Италије, од јесени 2007. године све извесније је да ће се ова траса градити кроз Србију и Хрватску. Предвиђени трошкови подухвата изградње гасовода процењени су на 7 милијарди евра, а време потребно за изградњу је 3 године, на које треба додати и време придобијања одобравања регулаторних тела ЕУ, што значи да би гасовод био пуштен у погон 2013 године. Цео пројект би био финансиран од стране Гаспрома и ЕНИ-ја који би били његови заједнички власници (закључивање «јоинт вентуре»-а је предвиђено за 15. јануар 2008. године), уз мањински удео који би био понуђен транзитним земљама.

Закључивање стратешког споразума и пролазак главне трасе «Јужног тока» за Србију би имало историјски значај. Сам пролазак предвиђене количине гаса кроз њега Србији би доносио око 200 милиона долара годишње само од транзитних такси, док би добит у прерађивачком сектору такође била знатно увећана обзиром на НИС-ове капацитете. Србија би, са протоком гаса капацитета од 20 милиона кубних метара дневно, а захваљујући постојећим и планираним складиштима, постала главна регионална сила у снабдевању гасом, нарочито у светлу чињенице да би један побочни крак ишао до Босне и Херцеговине, кроз Републику Српску. Све то би представљало додатни импулс за развој овдашње индустрије која би користила широко доступни гас као основни енергент, а што би ланчано привукло нове, додатне инвестиције на ове просторе. Србија би доживела релативно брзу гасификацију, нарочито обзиром да је «Гаспром» као већински власник «Југорусгаса» (у коме садашњи НИС такође има 25 % власничког удела) већ стекао концесије за гасификацију југа Србије, укључујући изградњу крака гасовода Ниш-Димитровград, и да би му гасификација Србије била у економском интересу. У ситуацији, пак, да главни крак гасовода, из ових или оних разлога, заобиђе Србију, то би значило да би побочни крак који би свакако био изграђен доносио и дупло мање енергената и дупло мање прихода Србији. У сваком случају, руска понуда за НИС (50 % износа у готовини, 50% за инвестиције за технолошку модернизацију), његово реструктурирање у три одвојене компаније у односу 51:49 између Гаспрома и српске владе, не може се мерити само висином од око милијарде евра, колика је, мање или више, тржишна вредност половине овог и оваквог НИС-а, већ се морају сагледати све дугорочне перспективе овакве инвестиције, а оне су, у сваком случају, економски веома

обећавајуће и штета би било не изборити се за најбољу.

Повика на Гаспромову понуду је свакако више политичке и геополитичке него економске природе, што се нескривено види у изјавама свих оних који ову понуду сматрају више за опасност претварања Србије као енергетски зависне земље у руску енергетску али и политичку провинцију, него што цео поступак приватизације НИС-а посматрају кроз призму економске логике. Шта, дакле, осим економске димензије и посматрања кроз призму добити, «Јужни поток» заиста значи?

Геостратегија енергената

Да у савременом свету енергенти представљају не само економску већ и геостратешку, геополитичку сировину, широко је распрострањено и сасвим добро утемељено мишљење. Читав низ земаља, од блискоисточних и средњеазијских до латиноамеричких, сопствене енергетске ресурсе што постају све траженији у глобализованом свету, третирају као главно спољнополитичко оружје и усмеравају га, осим у складу са економском логиком, и у складу са својим геополитичким интересима. Руска «гасна политика», обзиром на своју лидерску позицију о овом економском сектору у глобалним размерама, само је наизвиканији и у јавности најшире познати пример којим се заправо руководе све земље у свету којима њихова геополитичка позиција и ресурси то дозвољавају.

Светска политика на почетку новог миленијума не може се добро разумети без спознаје да је она наставак политике из прошлог века, између осталог, и борбе за расподелу светских ресурса, од којих је «енергетски рат», вођен на различите начине и са различитим интензитетом, врх леденог брега. Контрола над енергентима и њиховим транспортом одувек је била средство политике великих сила уз помоћ којих су читаве регионе, па и делове континета, држали условљеним да се повинују њиховим ширим политичким намерама које су, по правилу, увек превазилазиле димензије економске логике. Европска Унија, као високоразвијенији регион света, услед сопствене дефицитарности у важним ресурсима који не могу да подмире њене енергетске капацитете делимично је принуђена да своје интересе прилагођава условљавањима оних које контролишу производњу и доток енергената, претежно концентрисаних у друга два региона - Блиском Истоку и Евроазији, тј. постсовјетском простору.

Постсовјетски простор представља низ регија чији су ресурси у највећој мери

неисцрпљени, а неки чак и нетакнути. Системска дезинтеграција «прве државе социјализма» и осамостаљивање њених федералних република, још од почетка 90-тих година прошлог века отворили су простор за прикривено или отворено надметање за постојеће енергетске ресурсе, тзв. «нову велику игру», попут оне деветнаестовековне између Британске империје и Руског Царства, у коме су се пре свега простори Кавказа и Средње Азије привлачили у орбиту великих сила, односно «извлачили» из орбите такмаца. Крај прошлог века овој старој-новој» великој игри» дао је само повећану геоекономску димензију, пре свега у виду надметања око експлоатације нафте и гаса и контроле цевовода кроз којих се они транспортују до других светских дестинација.

Како је наслеђена постојећа мрежа цевовода из доба Совјетског Савеза била структурирана да се стиче у правцу Руске Федерације, постсовјетска Русија је тежила да искористи своју доминантну позицију, временом је учврсти, повећа и искористи добит у енергетској политици да би се исцупала из економске депресије и покренула спиралу привредног развоја. Са друге стране, хладноратовски победници и бројне западне компаније тежиле су да «ускоче» на овај простор, пониште руски екстрактни и транзитни монопол, изграде алтернативну мрежу цевовода до светског тржишта и «исцупају» постовјетске државе из руске орбите, привуку их себи и тако, уз економске, остваре и своје шире стратешке и геополитичке намере.

Серија међуетничких сукоба, грађанских ратова и преврата на постсовјетском простору не могу се разумети без координата «нове велике игре» и геополитичког пројектовања везаног за логику континенталне мреже цевовода који су у свим овим догађајима имали битну улогу. Деценијско надметање одвијало се са промењивим исходима у којима су дезинтеграционе силе и међуетничке мржње и аспирације усмераване, са мање или више успеха, у складу са енергетском геостратегијом великих сила. Сукоби у Нагорном Карабаху, Осетији и Абхазији, за целу деценију су успорили напоре западних компанија да изграде алтернативне цевоводе који би каспијску нафту и гас могли да транспортују мимо Русије до Средоземља, док су на другој страни «чеченски ратови» служили и као средство паралисања (терминали у Грозном су били главно чвориште разних совјетски цевовода из целог руског «ближег суседства») старе мреже за транспорт енергената коју је Русија тежила да очува и прошири јој капацитете. Упркос чињеници да су временом изграђени алтернативни цевоводи од којих је најважнији БТЦ (Баку-Тбилиси-Чејхан) од Каспијског до Средоземног мора, пуштен у погон 2006. године, испрва неизвесан исход «велике игре» и бројне пат позиције завршиле су се начелим преовладавањем руског утицаја на претежном делу совјетског простора и у енергетској и у геополитичкој сфери, након чега је отпочела експанзивна руска енергетска политика према рубним подручјима евроазијског континента, пре свега ЕУ и Кини и то у виду изградње нових цевовода. Ова геоекономска стратегија Русије, колико вођена параметрима тржишне добити, је истовремено усмерена и на стварање економске основе за мултиполарност односно мултицентрични развој пре свега у Старом свету, ради стварање нове равнотеже снага у којој би Русија временом

преузела улогу «централног балансера» и осовине, уз истовремено депласирање напора хладноратовског такмаца да задржи улогу глобалног хегемона. Насупрот томе, преостала суперсила тежи да одржи доминантан утицај на Старом свету, раздвајајући, ометајући и контролишући интеграције између будућих центара мултиполарног света на евроазијском тлу а у складу са сопственим интересима.

Логика цевовода усмерених ка ЕУ

Руска изградња мреже гасовода и нафтовода према ЕУ као свом главном економском партнеру (у даљој перспективи виђеног као једног од балансера мултицентричног света кога треба ослободити зависности од блискоисточних енергетских резервоара који нужно повлаче евроатланско партнерство у ратним авантурама и лојалност НАТО савезу) руковођена је пре свега геостратешком логиком.

Гасовод до Немачке, фамозни «Северни ток» који од Русије иде дном Балтичког мора све до Немачке, срца ЕУ, служи да се заобиђу прибалтичке републике и Пољска који су се сврстали у редове «друге Европе» што, иако су део ЕУ, заправо играју улогу «буффер зоне»-а раздвајајући и подижући тензије између Русије са једне, и Немачке и Француске, као «мотора» ЕУ, са друге стране. На овај начин Русија ствара алтернативу досадашњем «совјетском» гасоводу «Јамал» који иде кроз Пољску до простора некадашње Источне Немачке. На другом крају европског континента, Русија је већ изградила испод Црног мора гасовод «Плави ток» до Турске, чиме је енергетски везала свог старог историјског такмача и делом пацификовала напоре оводе државе да међу туркофоним постсовјетским републикама игра значајну геополитичку улогу у складу са модификованим хладноратовским пројекцијама. Турска је, додуше, наставила са ометањем руског транспорта гаса и нафте кроз теснаце у Мраморном мору (под еколошким изговорима) које траје већ више од деценије, као и да учествује у пројектима алтернативног «умрежавања» Каспског подручја мимо Русије (Баку-Чејхан). Руска реакција на непопустљивост у «затварању теснаца» видљива је у дефинитивном отпочињању изградње пројекта нафтовода између бугарске луке Бургас и грчког града Алескандрополиса чиме се врши балкански «бајпас» турских теснаца, који је озваничен потписивањем споразума 15. марта 2007. године у Атини између Русије, Бугарске и Грчке.

Поред тога, руске намере су и да изврше проширење централног европског цевовода из хладноратовског периода, познатог као «Дружба» који иде преко Украјине, простора бивше Чехословачке до Мађарске, и његово продужење преко Хрватске до Италије, али и каснију изградњу паралелног, нешто јужнијег крака нафтовода од румунске луке

Констанце до хрватске јадранске обале (Омишаљ) која би спојила, реконструисала и проширила румунски и бивши југословенски нафотовод. Продужење «Дружбе» у правцу Италије до сада није отпочело услед некооперативности хрватске стране, чији је председник Месић чувен по способностима да врши дуготрајне опструкције.

«Јужни ток» гасовода, у оквиру геоекономске стратегије умрежавања Русије са ЕУ, има и неколико специфичности. Преко «јужног тока» Русија се енергетски враћа на просторе Балканског полуострва, «кључаонице» (З. Бжежински) тј. везивног простора између Европе и Блиског истока, другог кључног региона богатог енергентима за кога је западна Европа током хладног рата претежно бивала везана. Циљ је да се се претекне и учини неисплативим инвестиција у други гасовод, онај «Набуко», који треба да се надовеже на алтернативну мрежу ценовода из Каспијског подручја (Баку – Чејхан) који је у међувремену, након окупације Ирака, делом интегрисан и са блискоисточним ценоводима (Табриз–Ерерзум, Јужнокаспијски ценовод, и планирани Транс-каспијски гасовод). «Набуко», гасовод планиран да дужином од 3.300 километара иде од турског града Ерерзума до Баумгартена у Аустрији, са годишњом проточношћу између 4, 5 и 12 милијарди кубних метара гаса, замишљен је као «осујећујућа алтернатива» која би требала да спречи енергетско умрежавање ЕУ и Русије и задржи европске енергетске потребе у усмерењу према блискоисточном делу евроазијског Римланда. «Набуко» би из Турске требало да иде кроз Бугарску, Румунију, Мађарску и Аустрију, и да, силама економске условљености, нужно доведе до примања Турске у ЕУ као дугорочног циља североатланске стратегије, а чему се до сада противила осовина Париз-Бон. Извођачи овог пројекта кога тежи да омете стратегија повезивања Русије и дела ЕУ кроз «Јужни ток» су аустријски ОМВ, мађарски МОЛ; румунски Трансгас, бугарски Булгаргас и турски Ботас, наравно под покровитељством и са благословом Англоамериканаца.

Србија пред «Јужним током»

Имајући ово у виду, какви су интереси Србије пред понуђеним енергетским алтернативама? Тендерска продаја националних енергетских постројења, за исту, нешто мању или већу цену, или прихватање понуде и укључивање у «Јужни ток», у бољој или лошијој варијанти? Све ово треба посматрати узимајући у обзир не само тренутну добит, већ и дугорочне последице, и то не само економске, већ и геостратешке и геополитичке.

Блискоисточна «Набуко» алтернатива замишљена је да потпуно заобиђе Србију и тек последично је опскрбљује енергентима по тржишним ценама, геостратешки је сакатећи

"Јужни ток" у геополитичком кључу

Пише: Саша Гајић
уторак, 08 јануар 2008 14:51

и фаворизујући интегративне процесе на западном Балкану у којима би Србија имала крајње периферну улогу, а са обзиром на Турске позиције спрема Косова и БиХ, и фаворизовање процеса дубоко супротних виталним интересима Србије. Одбијање Гаспромове понуде, искључивање из игре око «Јужног тока» и тендерска продаја НИС-а се зато показује да и није бас није нека алтернатива, нарочито не дугорочна.

Са друге стране, пролаз главног крака «Јужног тока» кроз Србију не само да би поправио енергетску позицију Србије у региону, појачавао везаност са Републиком Српском и БиХ, већ би и повећавао специфичну српску тежину у партнерству Русије и ЕУ. Пријатељски односи са Русијом изградњом «Јужног тока» били би оснажени у сваком смислу, а дугорочна енергетска стабилност и њен повратни утицај на просперитет побољшани. Изградња пак само побочног крака «Јужног тока» поправила би стање у српској енергетици, али са умањеном транзитном добити, док би уместо регионалног енергетског играча, Србија остала полупериферија у мрежном систему који је, чак и у овој опцији, знатно повољнији од блискоисточних алтернатива. Зато никада не треба сметнути са ума да је Србија енергетски зависна земља, и да, у складу са тиме, мора да покуша да своју енергетску везаност капитализује са што већом добити а што мањом штетом на сваком плану, и економском и геостратешком.